

05.10.2019

Суржик Л.

Довго запрягали, а як поїдемо?

Національний фонд досліджень розпочинає роботу [\(\[ZN.UA\]\(http://ZN.UA\)\)](http://ZN.UA).

Нарешті! – полегшено зітхнули науковці, дізнавшись про призначення виконавчого директора Національного фонду досліджень (НФД), а значить – і запуску Фонду.

Цю відповідальну посаду обійняв учений, який досі працював старшим науковим співробітником Інституту харчової біотехнології та геноміки НАН України, Борис Сорочинський. Він переміг у відкритому конкурсі (всього було дев'ять претендентів) і пройшов лабіринт погоджень. Призначення виконавчого директора, по суті, означає реальний старт НФД (формальний відбувся 4 липня 2018 р.)

Чи справдяться сподівання на те, що українська наука отримає стимул для розвитку, а українські науковці – можливість виграти грант для досліджень у прозорому конкурсі, в якому визначальною буде думка неупередженого експерта, а не чиєсь авторитарне рішення або «замовлене словечко»? Як швидко вдасться налагодити повноцінну роботу Фонду? Чи не пропадуть виділені на 2019 рік бюджетні кошти, і які прогнози на наступний рік? Про ці та інші нагальні питання, пов'язані з запуском роботи Фонду, ми говоримо з головою НФД, доктором фізико-математичних наук **Леонідом Яценком**; заступником голови НФД, доктором біологічних наук **Олексієм Солдаткіним** та виконавчим директором НФД, доктором біологічних наук **Борисом Сорочинським**.

– Епопея зі створенням НФД тривала довго, Фонд не зміг розпочати свою роботу з січня нинішнього року. У Бюджеті-2019 на НФД було заплановано 262 млн гривень. Яка доля може спіткати ці кошти?

Леонід Яценко: Хочу одразу зазначити: ми намагалися робити все можливе для прискорення запуску роботи Фонду. Але багато чинників стали нам на заваді. Розпорядження КМ про призначення мене головою НФД вийшло 7 березня ц. р.

Вибори виконавчого директора проходили за відкритою демократичною процедурою, і перших двох, запропонованих Науковою радою, кандидатур не погодила Наглядова рада. В результаті, ми вимушені були оголосити повторний конкурс. Ситуація зі зміною влади теж далася взнаки. Лише 25 вересня Кабмін призначив виконавчого директора НФД. Отож до кінця року залишилося обмаль часу, щоб провести конкурси.

– Тобто цей рік можна вважати втраченим. І залишаться невиконаними зобов'язання перед науковцями та закордонними партнерами за проєктами Державного фонду фундаментальних досліджень (ДФФД), правонаступником якого є НФД.

Л. Я.: Є шанс, що все-таки зможемо запуснути фінансування проєктів, які вже пройшли конкурсну процедуру. Нових конкурсів нинішнього року точно не буде.

– **Науковцям (і не тільки їм) відомо, що може статися з бюджетними грошми, якщо вони надійдуть під завісу року.**

Л. Я.: Сподіваємося, що кошти можна буде частково перенести на наступний рік. Якщо буде внесено зміни до постанови Кабінету міністрів № 117/2014 про попередні закупівлі, запропоновані Науковим комітетом.

Крім того, щоб НФД повноцінно запрацював, Кабмін має затвердити Порядок формування і використання коштів для діяльності Фонду. Без цього виконавчий директор не має права брати людей на роботу, вирішувати питання облаштування.

Борис Сорочинський: Пакет необхідних документів підготовлено, але він має ще пройти узгодження відповідних міністерств. По суті, на сьогодні є кошти на рахунку Фонду, є частина нормативних документів і призначено виконавчого директора. Все.

– **За вікном початок жовтня... Де зимуватимете?**

Б. С.: Національна академія наук пішла нам назустріч – погодилась надати тимчасове приміщення в Інституті фізики напівпровідників. Зараз для нас дуже нагальне питання переїзду. Річ у тому, що ДФФД – установа, яка ліквідується, свого приміщення не має. Отож, щоб не переїжджати двічі чи тричі, намагаємося підшукати місце для постійної прописки. Хоча МОН і обіцяє в цьому всіляко сприяти, проте самі маємо знайти, куди будемо вселятися. Сподіваюся, що вдасться вирішити всі організаційні питання найближчим часом.

Всі ми хочемо, звісно, щоб Фонд був сучасний, прозорий, модерновий, мобільний, і для цього потрібні нова веб-сторінка, пакет програмного забезпечення для формування бази експертів, електронної форми подачі заявок і для комунікації з експертами та заявниками. Оскільки ще немає документа, який регламуватиме порядок використання коштів, то ні про яку розробку програмного забезпечення, веб-сторінки, бази експертів наразі не йдеться.

– **Кілька днів тому набув чинності Указ президента № 718/2019, сприйнятий науковцями, буквально, на «ура». Відповідно до цього Указу Кабмін має підготувати законопроект, у якому буде визначено механізм акумулювання невикористаних у попередні бюджетні періоди коштів для використання їх за цільовим призначенням. Правда, в Указі йдеться про кошти, виділені за бюджетною програмою «Фонд Президента України з підтримки освітніх та наукових програм для молоді2 (мільярд гривень). Дехто поквапився зрадіти – мовляв, до 500 мільйонів гривень, закладених у проєкті Дербюджету-2020 на НФД, може додатися мільярд.**

Л. Я.: Звісно, ідея акумулювання невикористаних за бюджетний період коштів заслуговує схвалення. Але як вона реалізується, ще не відомо. Хоча було би справедливо розподілити кошти Фонду президента через прозорі конкурси Національного фонду досліджень.

– **Довіра до Фонду великою мірою залежатиме від справедливої неупередженої експертизи проєктів. Як рухається справа з базою експертів?**

Олексій Солдаткін: Базу експертів ми вже почали готувати. Домовилися, що на проєкт має бути три експерти, один із яких – закордонний. Було розіслано листи, які давали змогу формувати базу експертів онлайн. На сьогодні в ній уже близько трьохсот закордонних експертів. Ми контактували з директорами інститутів, пропонували подавати кандидатури, отож певна кількість експертів уже є. Поштовх цьому процесові дав Олексій Колежук, нині голова Наукового комітету Нацради з питань розвитку науки і технологій, який підготував такого листа.

– А як буде з фінансуванням експертизи?

О. С.: Тут є два моменти. Перший – вартість роботи з експертизи, і другий – у нас не вироблено процедури переказу коштів за кордон іноземним експертам. Адже раніше такої практики в нас не було. І це стосується не лише НФД, а й багатьох інших структур, зокрема Фонду культури, загалом взаємодії зі світом. Тому на рівні Уряду необхідно вирішити питання про переказ бюджетними організаціями коштів за кордон для оплати праці іноземних експертів.

Л. Я.: Інша проблема – закон про наукову і науково-технічну експертизу повинен змінюватися. Як оцінювати роботу закордонних експертів? Адже досі такої практики в нас не було.

– Торік у Києві відбувся 1-й форум науковців української діаспори. Учені, які працюють за кордоном (а їх чимало), зголосилися допомогти з експертизою, причому багато хто готовий робити це безоплатно.

Б. С.: Можемо тільки вітати таку ініціативу наших діаспорян і будемо щиро вдячні за допомогу.

О. С.: На початковому етапі експертиза, швидше за все, буде безоплатною, і закордонні вчені на це погоджувалися.

Л. Я.: У принципі, рецензування статей для наукових журналів учені проводять безоплатно. Це досить затратна, в часовому вимірі, робота, але так заведено в науковому світі.

– Напевно, проєктів буде багато, принаймні на початковому етапі... Який передбачено штат НФД?

Б. С.: Штатним розкладом передбачено 60 осіб. Від колег-науковців чув, що в аналогічних закордонних фондах працівників на порядок більше. Але, звісно, там і масштаби фінансування незрівнянні, і кількість проєктів значна.

– У НАНУ, зокрема у Відділенні фізики і астрономії, вважають, що грантове фінансування має бути багатоканальним, а не одноканальним. Щоб був не один НФД, а щоб окремо існував НФФД, оскільки критерії оцінки і вартість фундаментальних досліджень істотно відрізняються від досліджень прикладного характеру. При цьому має значення і чинник конкуренції, важливий не тільки в боротьбі за гроші, а й при виконанні проєктів.

Л. Я.: Я поділяю таку думку. Але це питання державних пріоритетів, а наука в нас, як відомо, до них не належить.

Для порівняння наведу приклад Російської Федерації, в якій діють два фонди, аналогічні нашому НФД. Тільки їх фінансування не йде в жодне

порівняння з нашими реаліями. Так, на 2020 рік на грантову підтримку науки передбачено виділити 30 мільярдів рублів, близько 40 мільярдів – на 2021-й, 50 мільярдів – на 2022-й. У доларовому еквіваленті, на 2020 рік це буде приблизно 500 мільйонів доларів. Крім, того, є окремий фонд мегагрантів – 4 мільярди рублів на рік. А тепер перерахуймо на долари обіцяні на 2020 рік 500 мільйонів гривень, – це 20 мільйонів «зелених». Відчуваєте різницю?

У Польщі теж є два окремих фонди – для фундаментальних і прикладних наук, і кожен із них має фінансування приблизно 500 мільйонів євро на рік.

– Які наукові напрями й проєкти здобудуть пріоритетну підтримку в рамках НФД? Мабуть, це питання вже стояло в порядку денному Наукової ради.

Л. Я.: З цього питання поки що не вдалося дійти консенсусу. 30 членів Наукової ради – 30 думок.

– Як мовиться, всі козаки – отамани?

Л. Я.: Думки різні. Попередній міністр освіти і науки Л. Гриневич заявляла, що НФД повинен підтримувати ті напрями, які не мають фінансування з інших джерел. Я вважаю, що Фонд повинен надавати грантову підтримку насамперед тим, хто має досягнення світового рівня.

О. С.: На мій погляд, перший конкурс має бути широким, щоб зробити ревізію того, що є в нашій науці, а вже потім можна зосереджуватися на певних напрямках чи тематиках.

Б. С.: Цілком згоден, що перший конкурс варто оголосити на підтримку кращих проєктів з усіх наукових напрямів. Це дасть змогу оцінити те, що ми маємо, зрозуміти, який у нас потенціал, у чому можемо змагатися у глобалізованому вимірі. Але надалі мають бути тематичні конкурси за певними напрямками. Їх має визначати Наукова рада спільно з Науковим комітетом Національної ради з питань науки і технологій, виходячи з реальних потреб та інтересів держави, а також світових пріоритетів.

Л. Я.: Наразі актуальним є питання стратегії Фонду, яка найближчим часом має бути розроблена й затверджена.

– Крім коштів державного бюджету, Національний фонд досліджень, згідно з Положенням про НФД, може поповнюватися за рахунок добровільних внесків юридичних і фізичних осіб та інших джерел.

Б. С.: Знаю, в Україні є підприємці, готові співпрацювати з науковцями, але немає механізму, який би стимулював таку співпрацю. У бізнесменів є питання, котрі потребують наукового вирішення. Сподіваюся, що НФД може стати свого роду посередником між бізнесом і наукою.